

اگر روزی خشایاری، مزن آتش به قصر روم

مهندس مهیار دادخواه
فارغ التحصیل از دانشکده معماری شهر فلورانس ایتالیا
دبیر کانون مهندسان معمار دانشگاه علم و صنعت
و عضو هیأت ریسه گروه تخصصی معماری سازمان نظام مهندسی استان تهران

روم به همدوشی آنان اذعان نموده و مورخین بزرگ رومی همه جا اشکانیان را به عنوان هم‌آورد رومیان معرفی و دنیای متمدن آن روز را بین دو دولت رومی و اشکانی تقسیم کرده‌اند. (یعنی نماینده و حامی ملل شرق، دولت اشکانی و نماینده مغرب زمین، دولت روم شناخته شد.)

مورخین از جنگ‌هایی که بین این دو دولت روی داده، وقایع بسیاری نوشته‌اند؛ ولی همیشه مقام اشکانیان را با مقام روم مساوی می‌دانستند. رومی‌ها، چنان‌که تاریخشان نشان می‌دهد، زمانی که هنوز در سرآشیب انحطاط نیفتاده بودند، با هر ملتی که طرف می‌شدند، یا از ابتدا فاتح بودند و یا بالاخره بعد از پافشاری زیاد آن را مطیع می‌کردند. فقط یک استثنا در تاریخ روم هست و آن جنگ‌های این دولت با اشکانیان می‌باشد.

به جرأت می‌توان گفت که اگر سلسله اشکانی با سلطنت طولانی خود، دفاع ایران از شرق و غرب را بر عهده نمی‌گرفت، مسلماً کشور مادر آن دوران سخت پایمال زردپوستان اورال-آلتایی و یا رومیان می‌شد و شاید تمدن و فرهنگ دیگری در این کشور به وجود می‌آمد.

از کارهای بزرگ دولت اشکانی توجه خاصی بود که نسبت به تجارت داشت. در آن زمان دولت ایران تجارت ابریشم چین و محصولات هند را که مورد احتیاج مغرب بود، منحصراً در دست ایرانیان نگه داشته بود و عموماً تجار روم ناچار بودند محصول خاورمیانه و دور را از بازرگانان ایرانی بگیرند. این حرکت ایران در تجارت، منافع هنگفتی عاید کشور ساخته بود و در سایه این قدرت اقتصادی، طلای روم دائماً به سمت ایران جاری می‌گشت.

در این دوره، دروازه‌های شهر، علاوه بر پرسش اسم و رسم، از قیافه اشخاص تازه وارد نیز نقش بر می‌داشتند و در مرزها، گمرک خانه‌ای بود که از کالاهای ورودی و خروجی صورت برداشت شده و در کتابچه‌هایی، که مخصوص این کار بود، ثبت می‌شد و صدی پنج از قیمت واردات حقوق دریافت می‌کردند. اما صادرات از پرداخت هرگونه حقوقی معاف بود.

تجارت با روم توسط تجار انجام می‌شد و مال التجاره‌ای که به روم می‌

بنشین بر لب جوی و گذر عمر ببین

کاین اشارت ز جهان گذران ما را بس

Sdraiati accanto adun fiume che scorre,
guarda come la vita passa oltre
renditi conto di come la natura del mondo scorre
quest' unica testimonianza ti basti

(Hafez)

اگر روزی خشایاری، مزن آتش به قصر روم

که در قنداقه آیندگان اسکندری هم هست

Se un giorno saresti tu il Serse
non olare fuoco al palazzo reale di Roma
perche' tra le fasce dei futuro venenti
a anche un Alessandro ci sara' per for

پس از آنکه استقلال ملت یونان (حدود ۳۰۰ ق م) از میان رفت، در مغرب زمین دوره رومیان آغاز شد. طلوع و نشو و نمای اشکانیان نیز با زمانی مصادف گشت که جمهوری روم به اوج عظمت و قدرت رسیده، بر اروپا، آفریقا، سوریه و آسیای صغیر استیلا یافته، تمام قوا و حواسش را به تصرف ایران و هند متوجه ساخته بود. اشکانیان (۲۵۰ ق م تا ۲۲۶ م) نیز به اتکای وطن پرستی ایرانیان به کارزار روم رفتند و در برابر سرداران زبردست رومی و سپاهیان جنگجوی روم کامیاب و فاتح شدند و افزون بر آن، چنان قدرتی نشان دادند که دولت

رفت، عبارت بود از: منسوجات گوناگون، ادویه، قالی، قالیچه و پارچه های ابریشمی. پارچه های ابریشمی ایران را بزرگان رومی بسیار می پسندیدند. در میان مال التجاره ایران که به روم می رفت، اسم صمغ و کتیرا و جگن معطر نیز برده شده است. پلین (۱) (پلینیوس، ۷۹-۲۳ میلادی) گوید: "قالیچه های ایران از رنگ های مختلف به قیمت های گزاف فروخته می شد و زینت کاخ های روم بود."

نانی از روم به ایران وارد می شد که رومی ها آن را نان پارتی می نامیدند. این نان خیلی سبک و سوراخ سوراخ بود. در میان کالاهای دیگر، که از روم به ایران وارد می شد، فلزات و چیزهایی که در کارخانجات رومی درست می کردند، زیاد بود.

در اواخر عهد اشکانیان، دولت روم که از وساطت ایران در تجارت شرق و غرب به تنگ آمده و پیوسته در کوشش بود که راه مستقیمی برای ارتباط خود پیدا کند؛ موفق شد از طریق دریای سواحل مصر که یک ایالت روم بود. با سواحل هند ارتباط مستقیم حاصل کند و همه ساله کشتی های بادبانی رومی در جهت موافق باد موسمی از مصر لنگر کشیده، چهل روزه به هند می آمدند و با بادهای مخالف موسمی که پس از آن می وزیدند، برمی گشتند.

جنگ با دولت روم و تلافی شکست های ایران در اواخر دوران پادشاهی اشکانیان، جزو اصول عقاید آزادگان ایران بود و به همین مناسبت، بین دولت روم و دولت ساسانی نیز جنگ های متفاوتی صورت گرفت. در کشاکش این جنگ ها، واقعه مهمی اتفاق افتاد که تغییرات فراوانی در روابط و مناسبات ایران و روم به وجود آورد. در سال ۳۱۳ میلادی به موجب فرمان میلانو (۱)، مذهب مسیح در مملکت روم به رسمیت شناخته شد و کنستانتین امپراتور آن سرزمین به این آیین گروید. این مسأله باعث گردید که جمعی از مسیحیان در ایران جهت مقاومت در مقابل مذهب زرتشت. که مذهب رسمی ساسانیان بود. تکیه گاهی در خارج کشور داشته باشند و از دولت روم خواستار حمایت از خود شوند.

از طرف دیگر، بعضی از مردم روم که حاضر به قبول آیین مسیح نشده بودند، به پادشاه ایران توسل می جستند. تیرداد پادشاه ارمنستان (حدود ۷۳ م) نیز مذهب عیسوی را پذیرفته بود و چون ارمنستان پیوسته مورد کشمکش ایران و روم بود، این بار با اشاعه مسیحیت در آنجا در صورت ظاهر جنبه مذهبی این موضوع بر جنبه سیاسی آن می چربید و کار سیاست را با مذهب اختلاط می داد. این مسأله باعث ادامه جنگ بین ایران و روم گردید که بالاخره در زمان شاپور به صلح بین دو کشور انجامید و به موجب صلح نامه ای که منعقد گردید، پنج ناحیه ای را که رومیان در دوران سلطنت نرسی از ایران گرفته بودند، پس دادند و ارمنستان از حوزه متصرفات روم بیرون آمد.

این معاهده که در سال ۳۶۳ میلادی منعقد گردید، موجب سرفرازی و جلال و شکوه ایران در انظار جهانیان شد. البته بر سر مسایل مذهبی و اختلافات دیگر، در زمان شاهان بعدی ساسانی نیز با دولت روم همچنان جنگ هایی برپا بود که بالاخره در زمان انوشیروان، در سال ۵۵۷ بی آنکه هیچ یک از دو طرف به فتح قابلی نایل شوند؛ قرارداد صلحی ۵۰ ساله میان دو دولت منعقد شد؛ ولی متأسفانه در اواخر سلطنت انوشیروان باز بین این دو کشور جنگی در گرفت. تا انقراض دولت ساسانی، همچنان جنگ و صلح بین دو کشور ادامه یافت.

دولت ساسانی از بدو تشکیل خود به انجام فعالیت های دریایی پرداخت و اردشیر، ایرانیان را به همراهی اعراب دریا پیمایان در کشتی های گماشت تا دریانوردی بیاموزند. اما مدت کمی نگذشت که این شاگردان از استادان گوی سبقت ربوندند و کار به جایی رسید که بعدها علمای عرب، ملاحان ایرانی را ماهرترین دریانوردان دنیا شمرده و اطلاعات آنان را نسبت به دریایی نظیر خواندند و کشتی های ایرانی را مورد اعتماد همه مسافران معرفی نمودند. ایرانیان در مدت کمی بر رومی ها پیشی گرفتند و آنها را ناگزیر ساختند که از سواحل مصر دورتر نیایند و بالاخره ایرانیان در دریانوردی در اقیانوس هند یگانه قوه قاهر شدند و به این ترتیب، آمد و رفت تجار تبعه روم در حدود هند و جزایر ممنوع شد.

از آنجا که دولت ساسانی در سیاست اقتصادی به حد کامل زبردست بود؛ کار روم را به جایی رسانید که در صد ترک کالاهای شرق برآمدند و کشیشان، مردم را از پوشیدن بافته های ابریشمی منع کردند، ولی این تدبیر موقفیتی نداشت؛ به طوری که مورخین رومی می نویسند سیاست دولت ساسانی عامل مهم فقر اقتصادی و انحطاط روم بود.

صنایع معروف ایران در این دوره بافتن قالی و پارچه های ابریشمی پشمین و زردوزی بوده است. پادشاهان ایران برای ترویج صنایع تازه از اسرای رومی و مهاجرین بیگانه استفاده می کردند.

صادرات عمده ایران پارچه های ابریشمی، ابریشم خام، قالی، مرجان، مروارید، پوست و اسب بود و مخصوصاً از این میان ابریشم اهمیت فوق العاده ای داشت. ابریشم خام از چین به ایران می آمد و از ایران به کشورهای غربی فروخته می شد.

اجناسی که به ایران وارد می شد از چین، ابریشم و کاغذ، از هندوستان ادویه و سنگ های گرانبها و ابریشم و از عربستان عطریات بوده است.

مرکز عمده تجارت ایران و روم شهر "تصبیین" (در بین النهرین سد راه عرصل به شام) بود. در برخی از شهرهای دیگر بین النهرین نیز همه ساله بازارهای مکاره تشکیل می یافت و در آنجا کالاهای ایران، چین و هند به تجارت رومی فروخته می شد. البته هنوز هم از چیت های منقش ایران ساسانی در کلیساهای مغرب دیده می شود.

در این دوره، بر اثر امتزاج اطلاعات و عقاید ایرانیان با یونانیان، آرامیان، رومیان و هندوان، پیشرفت های بسیاری در علوم برای آنان حاصل گردید و مراکز متعدد علمی از حکمت ایرانی، فلسفه نو افلاطونی، منطق و علوم ارسطویی، طب، ریاضیات، نجوم و غیره در ایران به وجود آمد.

منابع:

۱. فیلو تراتوس، فصل یک، بند ۲
۲. تاریخ شاهنشاهی دو هزار و پانصد ساله ایران، تألیف: عباس پرویز، از انتشارات شورای مرکزی جشن شاهنشاهی ایران
۳. ایران باستان، حسن پیرنیا و مشیرالدوله، از انتشارات دنیای کتاب، سال ۱۳۶۲
۴. دایره المعارف دانش بشر، انتشارات امیرکبیر، بهمن ماه ۱۳۴۹
۵. اطلس تاریخی ایران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۵۰